

'בני ברוך' – סיפורה של קבוצה דתית חדשה

שי בן־טל

קבוצת 'בני ברוך' נמנית עם קבוצות הקבלה המודרנית, ורואה עצמה כממשיכת דרכו של בעל 'הסולם', הרב יהודה ליב אשלג. בשנים האחרונות הקבוצה נמצאת בצמיחה חסרת תקדים המעוררת השתאות. במאמר זה¹ אתאר תנועה זו ואציג מאפיינים שונים של הריטואל הדתי והקבוצתי בתנועה. אנסה לבדוק מה גורם לעוד ועוד אנשים ישראלים ולא ישראלים, יהודים ושאינם יהודים, להצטרף למסע אישי וקבוצתי כואב ומפרך אשר במהלכו תעבור תפיסת העולם שלהם שינוי יסודי והם יפרשו את המציאות שסביבם באספקלריה של תורת הקבלה מבית מדרשו של הרב לייטמן. נוסף על כך אדגים, מתוך השוואת מנהגי 'בני ברוך' לתופעות בעלות אפיון דומה, כיצד הקבוצה שינתה בתהליך צמיחתה את צביונה מקבוצת תנועה דתית חדשה (תד"ח) מובהקת לקבוצה שיש בה ממד נרחב יותר של סממני עידן חדש.²

שי בן־טל הוא
דוקטורנט
במחלקה
למחשבת ישראל
באוניברסיטת
בן־גוריון בנגב

- 1 אני מבקש להודות לפרופ' בועז הוס על שעודד אותי לחקור את קבוצת 'בני ברוך' ועל הערותיו המחכימות ותמיכתו בתהליך כתיבת מאמר זה.
- 2 המונחים השגורים במחקר בספרות המקור הם New Religious Movements (NRM) ו־Age. בהמשך המאמר אסביר את מהות המושגים על פי הבנתי לאור המחקר בנושא ואבחן כיצד הם באים לידי ביטוי בהתנהלות הקבוצה.

פגישה ראשונה עם 'בני ברוך'

השעה שתיים ארבעים וחמש לפנות בוקר. העיר פתח תקווה עדיין בעלטה ורוב תושבי העיר נמים את שנתם. ליד בניין אפור ברחוב ז'בוטינסקי 21 באזור התעשייה של קריית אריה מתחילים להתאסף תלמידי 'בני ברוך' לשיעור היומי שלהם עם הרב המקובל ד"ר מיכאל לייטמן. בפתח הכניסה ניצב השומר התורן אשר מכיר את כל הבאים, כמאה וחמישים מספרם. דובר התנועה מר אביהו סופר תיאר ואישר מראש את הגעתי לשיעור הבוקר והשומר נותן לי להיכנס. הוא מוודא שאני חובש כיפה לראשי. משתתפי השיעור, כולם גברים, מסופרים בתספורת קצרה, לובשים חולצות דומות בגוונים של לבן או אפור, כיפות סרוגות לראשם. ללא מילים וללא ברכות איש-איש ניגש אל ארון הספרים ונוטל את ספרי הלימוד. חלקם מכינים קפה. כולם יושבים מרוכזים, מכונסים בתוך עצמם, ומחכים לתחילת השיעור. בשעה היעודה נשמע מן הרמקול קולו המוקלט של הרב"ש - רבי ברוך אשלג (ז"ל), בנו הבכור של הרב אשלג. בהמשך ישיר לדברי הרב"ש ממשיך לייטמן את הדברים ומפרש או דורש בקצרה את דברי רבו. לאחר מכן מתחיל השיעור המרכזי. הרב לייטמן יושב על כיסאו המוגבה, על רקע כחול שמימי, מרביץ תורה בלשונו הנינוחה נטולת הכריזמה. השיעור מלווה בשימוש בתרשימים כמו מדובר במבוא להנדסה ולא בשיעור בקבלה. אף על פי שהשיעור ניתן בעברית, הוא קשה בשפתו ובתכניו, זר לא יבנים. השיעור מצולם בשלוש מצלמות ועולה מיד לשידור באינטרנט ומתורגם סימולטנית לחמש שפות.

כך, יום-יום, שבעה ימים בשבוע, בכל בוקר הם מתכנסים לשמוע את השיעור היומי, שיעור שמתחיל בשלוש לפנות בוקר ומסתיים בשש. זו היא הקבוצה המרכזית של 'בני ברוך', "המנוע" אשר עומד מאחורי תנועה הולכת וגדלה. מי אתם, 'בני ברוך'?

במילים אלה תיארתי ב-1 ביולי 2008 את שיעור הבוקר הראשון שבו השתתפתי. עם הזמן גדלה הקבוצה. היום פוקדים את שיעור הבוקר כארבע מאות איש. כמו כן נראות עתה בכיתה חולצות בצבעים נוספים, והכיפה על הראש כבר אינה בגדר חובה. אולם עדיין רובם המכריע של המשתתפים הם חובשי כיפה.

הרקע לצמיחת 'בני ברוך'

בעבר נתפסה הקבלה בתרבות היהודית כתורת סוד אזורית שמחסומים רבים ניצבו בפני הרוצה להעמיק בה. על פי רוב הייתה זו תורת נסתר המיועדת לגברים בלבד מגיל מסוים אשר רכשו מיומנות בספרות התלמודית. כיום, לעומת זאת, הקבלה כבר אינה נחלתם של קבוצות מצומצמות או של תלמידי חכמים. העניין בקבלה מקיף קבוצות אוכלוסייה שונות ומגוונות, גם אנשים שקיום מצוות ולימוד תורה אינם עיקר

חייהם, ואף אוכלוסייה שאינה יהודית.³ חידוש נוסף המאפיין את הקבלה המודרנית הוא שבעבר (על פי רוב) שימשה הקבלה גורם המחזק את קיום המצוות, ואילו הקבלה המודרנית מדגישה את החוויה האוטנטית הפנימית של המאמין ולא את חובת קיום המצוות. הקבלה כרעיון, וכמוה גם מושגים קבליים, מחלחלים אל השיח הישראלי ואפשר לומר שהיא הפכה במידה מסוימת לגורם מעצב תודעה. מושגים ורעיונות מן הקבלה מחלחלים גם לרבדים שונים של התרבות והאמנות הישראלית,⁴ ונראה כי לשיח הקבלי יש נוכחות והשפעה בהווה הישראלית בכלל ולא רק בהווה הדתית. חוקרים כדוגמת יוני גארב ובוועז הוס מספקים שפע של דוגמאות המלמדות על השפעתה הרבה של הקבלה העיונית והמעשית בחוגים נרחבים ומגוונים בחברה הישראלית. אי אפשר לנתק הווה זו ממגמה כלל-עולמית, של העידן החדש,⁵ אשר על מעט מאפיוניה העולמיים והישראליים אעמוד במאמר זה.

סיבות וטעמים שונים הועלו כדי להסביר את תפוצתה חסרת התקדים של הקבלה החל מהמחצית השנייה של המאה העשרים. את תפוצת הקבלה בעידן המודרני אפשר לתלות בין היתר בפועלם של הרב יהודה ליב אשלג, בעל 'הסולם', ותלמידיו. הרב אשלג (1884-1954) נולד בוורשה למשפחה חסידית והתחנך בישיבת גור. עם מוריו המובהקים אפשר למנות את רבי שלום רבינוביץ' מקאלושיץ, את בנו האדמו"ר יהושע אשר מפאריסוב ואת האדמו"ר דוב יששכר בער רוקח מבעלז. בהיותו בן תשע-עשרה הוסמך לרבנות. בוורשה הוא התוודע אל סוחר מסתורי הבקי בחוכמת הקבלה אשר לימד אותו את רזי הקבלה.⁶ שם הוא גם נחשף אל המדע המודרני של תקופתו ואל הגות ההשכלה כמו גם אל רעיונות סוציאליסטיים וקומוניסטיים.⁷ שילוב של עולמות תוכן אלו יניב לימים את תורתו המקורית והייחודית של בעל 'הסולם'. מקור נוסף לתובנות ולהשגות שאליהן הגיע בעל 'הסולם' הוא קבלת חזיונות נבואיים או, בלשונו, "התעברות נשמתו"⁸ בנשמת האר"י.

- 3 העיסוק הנוצרי בקבלה ראשיתו בסוף המאה החמש-עשרה ומטרתו הייתה להוכיח את אמיתותה של הנצרות באמצעות כתבים קבליים. אך כיום מדובר בתנועה שמבקשת לקבל את האמת שבחוכמת הקבלה ולא לנסות להשתמש בה לצרכים תאולוגיים אחרים.
- 4 המשל, השיר הפופולרי 'קול גלגל' הלקוח מהזוהר ומבוצע על ידי להקת 'שוטי הנבואה'. להקת 'החברים של נטשה' התאחדה למופע ענק בקיסריה, וארכדי דוכין הוציא דיסק חדש של שירים בהשראת הקבלה מבית מדרשו של הרב לייטמן. ראו גם הערה 5.
- 5 מריאנה רוח-מרבר מציגה בעבודת הדוקטור שלה שפע של דוגמאות לחדירת סממני עידן חדש לתרבות הישראלית ולהשפעת גורמים ישראליים ויהודיים על תרבות העידן החדש. נוסף על כך אי אפשר שלא להזכיר את הקישור בין ידוענים ואנשי עסקים ישראלים ובין רבנים חכמי קבלה, קישור שיש בו תמהיל של רוחניות ועידן חדש.
- 6 תיאורים של המפגש עם אותו מורה כמו גם של ערגתו להשיג ולהבין את חוכמת הקבלה מופיעים בספר הזוהר עם פירוש 'הסולם' וגם בספר הביוגרפי של אברהם מרדכי גוטליב, **הסולם: פרקי חייהם ומשנתם של רבותינו הקדושים האדמו"רים לבית אשלג ותלמידיהם**, בני ברק תשנ"ז, עמ' כא-כב. אבל זהותו של אותו מורה נשארה בגדר תעלומה.
- 7 ראו יוסקה אחיטוב, 'הרב אשלג וליינס על המחויבות לזולת', **בדרכי שלום: עיונים בהגות יהודית, מוגשים לשלום רוזנברג**, ירושלים 2007, עמ' 471. כמו כן ראו בוועז הוס, 'קומוניזם אלטרויסטי: הקבלה המודרניסטית של הרב אשלג', **עיונים בתקומת ישראל**, 16 (2006), עמ' 112-113.
- 8 ראו גרשם שלום, **פרקי יסוד בהבנת הקבלה וסמליה**, ירושלים תשמ"א, עמ' 331, על תופעת "עיבור הנשמה" במובן הקבלי: "יש מקרים בהם קולט אדם ברגעים מיוחדים במהלך חייו נשמה אחרת המתעברת כביכול בנפשו, נשמה נוספת זו אינה קשורה באורגניזם הפסיכו פיסי שלו משעת לידתו ואין לה חלק בהתפתחותו אך היא עשויה ללוות אותו עד סוף ימיו... העיבור של נשמת צדיק מסייעת לאדם ומגבירה בו את כוחותיו הטובים". יהודה ליבס במאמרו "תריץ אורזילין דאילתא":

בשנת 1921 הגיע הרב אשלג לישראל, השתקע בירושלים והחל ללמוד בשיבת המקובלים 'חיי עולם' ולאחר מכן בשיבת 'בית אל' המפורסמת. ואולם אשלג התאכזב מהאופן שבו למדו בשיבות אלו את חוכמת הקבלה, וטען שהם עוסקים בדמיונות שווא ולא בפנימיות הדברים.⁹ בשנת 1924 עבר אשלג לגבעת שאול ושימש שם כרב השכונה. בשנים 1926–1928 שהה הרב אשלג בלונדון, ולאחר שובו ארצה הוא נדד בין ירושלים, יפו ובני ברק, ובכל מקום ששהה בו הקים בית מדרש ובו לימד את תורתו. עקרונות היסוד והחדשנות בתורתו של אשלג עומדים לטעמי על שלושה רעיונות מרכזיים:

1. תרגום של רעיונות לוריאניים לתהליכי חקר ותיקון פנימיים שהאדם עובר עם עצמו בעזרת הקבוצה והסביבה תוך שהוא "משווה צורה לבורא", כלומר מפתח בתוכו את מידת האלטרואיזם שהיא לפי אשלג מידת האל ומהותו.
2. שילוב של הגות מודרנית של תקופתו, כלומר רעיונות מדעיים, פילוסופיים, סוציאליסטיים וקומוניסטיים הרואים בשוויון ובערבות ההדדית ערך עליון, על בסיס יסודות הקבלה.
3. האמונה שהגיעה העת להפיץ ולהנגיש לעם ישראל ולאחר מכן לעולם כולו את חוכמת הקבלה. לשם כך תירגם ופירש אשלג את הזוהר, פרויקט ענק אשר היה מפעל חייו המרכזי, הפיץ את עיתון האומה ויום מפגשים עם ראשי היישוב.¹⁰ על הצורך והטעם בהפצת חוכמת הקבלה כתב אשלג:

כריש מלים, מצאתי לי צורך גדול לפוצץ מחיצת ברזל, המצויה ומפסקת בינינו לבין חכמת הקבלה, מעת חורבן הבית ואילך, עד דורנו זה, שהכבידה עלינו במידה חמורה מאד, ומעוררת פחד שלא תשתכח ח"ו (חס ושלום) מישראל.¹¹

מבט אל תודעתו העצמית של אשלג בנוגע לעשייתו בחשיפת סודות הקבלה אפשר לקבל מהמשל הבא:

משל לחברה רעבים וצמאים התועים במדבר, והנה אחד מהם מצא מקום ישוב בכל טוב, התחיל נזכר באחיו האומללים, אמנם כבר נעתק מהם הרבה עד שלא ידע מקום הימצאם. מה עשה התחיל לצעוק בקול גדול ולתקוע בשופר, אולי

דרשתו הסודית של האר"י לפני מיתתו, מחקרי ירושלים תשנ"ב, ירושלים, עמ' 113–169, עוסק רבות במונח זה וכך גם רבי חיים ויטאל בספר החזיונות – ראו את ביאורו מאיר העיניים של משה מ' פיירשטיין לספר החזיונות.

9 ראו גוטליב (לעיל, הערה 6), עמ' ס–סד.

10 השאלה אם התכוון בכך אשלג להפצת הקבלה כפי שאנו עדים לה היום שנויה במחלוקת, אך יש לדעת שאשלג, וכמוהו בניו ורוב ממשיכי דרכו, נטועים עמוק בעולם הדתי והחרדי ומסתייגים מפועלן של התנועות המפיצות את חוכמת הקבלה בצורה נרחבת מבלי לחייב קיום מצוות אורתודוקסית (בני ברק, 'המרכז לקבלה'). ראו בהקשר זה את הערתו של יונתן מאיר, "וראי לא זהו ר' ברוך שלום אשלג את שאירע מעט שנים לאחר פטירתו בידי תלמידיו ותלמידיו תלמידיו... כך, מיכאל לייטמן מייסד קבוצת בני ברק בשנת 1991 ומי שסידר אחרים מספרי ר' ברוך והביאם לדפוס בשיטתו המפתיעה והבלתי מוכרת", יונתן מאיר, 'גילוי וגילוי בהסתר', קבלה, טז (תשנ"ז), עמ' 157–158.

11 יהודה ליב אשלג, 'הקדמה לתלמוד עשר הספירות', תלמוד עשר הספירות, בני ברק 2007, אות א. ספר זה, המיוסד על כתבי האר"י, יצא בשישה עשר כרכים על ידי הרב אשלג החל משנת תרצ"ז (1937) ובמהדורה מחודשת ומהודרת ב־2007 על ידי 'בני ברק'. מבוסס על כתב יד של הרב אשלג.

ישמעו חבריו הרעבים והאומללים את קולו ויתקרבו אליו ויבואו ג"כ לשוב
הוא המלא מכל טוב.¹²

לא בכדי זוכה הרב אשלג שיעסקו בו ובתורתו, הן בעולם הדתי והן בעולם האקדמי.
חוקרים רבים ניסו לעמוד על פרשנותו הייחודית לחוכמת הקבלה.¹³ דומה שכל חוקר
מצייר את הביוגרפיה של אשלג על פי תפיסת עולמו והמקום המחקרי שממנו הוא בא.
שביד מדגיש את התעוזה, המקוריות והייחודיות של תורת בעל 'הסולם' ואת הניסיון
לקשור בין קבלה למדע:

אחד מסימני ההיכר המובהקים של חריגותו היא הזדקקותו לטיעון מדעי
ולמימונות פרשנית מדעית. סימן היכר שני היא העצמאות הבולטת והסמכותיות
האישית, שלעיתים היא אפילו בוטה. באמת מפליא הדבר, אשלג לא הסתמך
על גדולי תורה ומורי הוראה אחרים בני זמנו.¹⁴

שביד רואה בתורתו של אשלג הסבר דתי אפשרי לאמונה באל לאחר השואה, אף על
פי שהשואה כמעט אינה מזכרת כלל בכתיבתו של בעל 'הסולם'. לטענת שביד, אשלג
מציג לנו "מודל-על" לקיום האנושי שהוא מעל לשאלות הזמן והמקום.¹⁵ הוס ואחיטוב
מדגישים את הרקע הסוציאליסטי והקומוניסטי בהגותו של בעל 'הסולם'. אחיטוב אף
מרחיק לכת וטוען שהרקע הסוציאליסטי קדם למהותו הקבלית.¹⁶ הוס מדגיש במאמרו
את השינויים אשר יצק אשלג בקבלה הלוריאנית ומצביע על כך שבעל 'הסולם' רוקן
את קבלת האר"י מהקשריה המיתיים ויצק בה מהות היסטוריוסופית ופסיכולוגיסטית
בעלת אופי מכני-מדעי אוניברסלי.¹⁷ מאיר מגיש בפנינו תיאור פילולוגי היסטורי-
השוואתי של ממשיכי דרכו של בעל 'הסולם' ופורס תמונה רחבה רוויה בפרטים. הוא
מדגיש את העובדה שהשפעתו הראשונה והעיקרית של אשלג היא חסידית.¹⁸

- 12 מיכאל לייטמן, הדור האחרון, רמת גן תשס"ו, עמ' 297. מתוך כתב יד מקורי של בעל הסולם.
- 13 אליעזר שביד, בין חורבן לישועה: תגובות של הגות חרדית לשואה בזמנה, תל אביב 1994, פרק ח: 'ההתגלות הגואלת: הצדקת אלוהים במשנתו הקבלית של הרב יהודה אשלג'; הוס, 'קומוניזם אלטרואיסטי' (לעיל, הערה 7); אחיטוב, 'הרב אשלג ולוינס על המחויבות לזולת' (לעיל, הערה 7); יונתן מאיר, 'נפתולי סוד: הלל צייטלין, הרי"ל אשלג והקבלה בארץ ישראל', חביבה פדיה ואפרים מאיר (עורכים), יהדות - סוגיות, קטעים, פנים, זהויות, באר שבע תשס"ז, עמ' 585-647; הנ"ל, 'גילוי וגילוי בהסתר' (לעיל, הערה 10); הנ"ל, 'גילויים חדשים על ר' יהודה ליב אשלג', קבלה, כ (תשס"ט), עמ' 145-168; טוני לביא, סוד הבריאה: תורת האלוהות ותכלית האדם בקבלת הרי"ל אשלג, ירושלים 2008.
- 14 אליעזר שביד, אליעזר שביד בין חורבן לישועה עמ' 197. ראה הערה 13.
- 15 המוטיב של תורת-על הנמצאת מעל ל"טרדות ולעובדות" של חיי היומיום מודגש מאוד ב'בני ברך'. הרב מורה לאנשים הבאים לאירוע של 'בני ברך' להניח את כל הצרות בצד. בעת הקונגרס של 2008 היה פיגוע חבלני בדימונה. נושא זה (כמו כל נושא אקטואלי אחר) לא זכה לשום אזכור. יש עיסוק באקטואליה כאשר מתחללים אסונות טבע.
- 16 ראו אחיטוב, 'הרב אשלג ולוינס על המחויבות לזולת' (לעיל, הערה 7), עמ' 471.
- 17 ראו הוס, 'קומוניזם אלטרואיסטי' (לעיל, הערה 7), עמ' 122-123.
- 18 בעיקר במאמרו של מאיר, 'גילויים חדשים' (לעיל, הערה 13).

תמשיכי דרכו של בעל 'הסולם'

עם מותו של בעל 'הסולם' נפתח מאבק ירושה על הזכות לפרש את מורשתו ולהפיץ אותה. מבין ממשיכי דרכו אפשר לציין שלושה אנשים מרכזיים, ששניים מהם היו בניו של אשלג. הבכור, רבי ברוך שלום אשלג (1907-1991) (להלן הרב"ש), עסק בלימוד שיטתו הקבלית של אביו ובפיתוחה לפרקטיקה יומיומית. הרב"ש המשיך באורח חיים חרדי בבני ברק, לא עסק בהפצה של הקבלה באופן גורף, וחוג תלמידיו היה מצומצם למדי. בן אחר של אשלג, שהעמיד תלמידים וממשיכים, הוא רבי שלמה בנימין אשלג (1910-1984), אשר פעל גם הוא בבני ברק והקים את ישיבת מוהרי"ל. תלמיד נוסף של בעל 'הסולם' הוא רבי יהודה צבי ברנדווין (1903-1969), שהיה תלמידו וגיסו של אשלג. ברנדווין סידר רבים מספריו של אשלג ולאחר מותו הקים את ישיבת 'קול יהודה' שדרכה הפיץ רבים מספריו של בעל 'הסולם' ושל עצמו.

הידוע ומעורר המחלוקת ביותר מתלמידיו של ברנדווין הוא הרב שרגא פיבל ברג, אשר הקים את 'המרכז לקבלה'. ברג למד אצל ברנדווין ואצל רבי לוי יצחק קרקובסקי, אף הוא תלמיד של בעל 'הסולם'. עם מותו של ברנדווין פנה ברג לדרך עצמאית. החל משנות התשעים הוא זוכה להצלחה מסחרית בתחום הפצת הקבלה, בעיקר בארצות הברית ובאנגליה, אך גם בישראל.¹⁹ פעילותו של ברג מתאפיינת בדפוסי שיווק נמרצים,²⁰ וכמו 'בני ברוך' גם הוא מפיץ את חוכמת הקבלה בעיקר מחוץ לעולם הדתי היהודי. ידוענים כמו מדונה (אסתר) ואחרים נמנים עם תלמידי ה-Kabbalah Centre. הרב מיכאל לייטמן מחשיב עצמו לתלמידו המובהק וממשיך דרכו של הרב"ש. לייטמן נולד בשנת 1946 בברית המועצות ועלה ארצה ב-1974. הרקע האקדמי של לייטמן הוא בתחום הביו-קיברנטיקה. בתחילת דרכו הרוחנית למד לייטמן זמן קצר ב'מרכז לקבלה' של הרב ברג²¹ אולם בראשית שנות השמונים פרש מ'המרכז לקבלה', חבר אל הרב"ש, למד אצלו ושימש כעוזרו וכנהגו.²² לייטמן מחזיק בידו כוח רב בשל העובדה שכתבי הרב"ש, ובכללם החומר שירש מבעל 'הסולם', עברו לרשותו, והוא (בעזרת 'בני ברוך') שוקד להוציאם לאור. עם מותו של הרב"ש יסד לייטמן את קבוצת 'בני ברוך' (1991). השם 'בני ברוך' מצביע על כך שהם רואים עצמם כממשיכי דרכו האונטניים של ברוך אשלג, בנו הבכור של בעל 'הסולם'. ללא פעילותם של 'בני ברוך' ספק רב אם היה הרב"ש זוכה לכבוד ולאזכורים כה רבים. מעיון בדרכו עולה השאלה אם היה חפץ בכלל בפרסום מעין זה.²³

- 19 לפני כארבע שנים לקה ברג בשבץ מוחי ומאז מנהלים קרן אשתו והילדים את 'המרכז לקבלה'.
- 20 מדובר במכירת מוצרים ברשתות השיווק. דוגמה לכך אפשר למצוא במאמר ב-Jerusalem Post מתאריך 17.8.2004, המספר על מכירת חוטי קבלה אדומים ברשת חנויות האופנה טארגט, וכן על מכירת חולצות שעליהן ע"ב השמות כפריט אופנה לכל דבר.
- 21 סוגיה זו – כמה זמן למד לייטמן אצל ברג – נמצאת במחלוקת ומעוררת סערת רגשות. מאיר כתב שלייטמן למד שם כשנתיים בהסתמך על מכתב שקיבל מ'המרכז לקבלה'. דובר התנועה מר אביהו סופר טוען בתוקף שאין אמת בקביעה זו.
- 22 לייטמן מספר כיצד בלילה גשום הוא הרגיש שהוא חייב ללמוד קבלה מפי מורה נכון. או אז, בעזרת כוח נסתר שדחף אותו, הוא נכנס למכוניתו והגיע לבני ברק ושם שאל אנשים היכן אפשר ללמוד קבלה. הם הפנו אותו אל ביתו של הרב ברוך אשלג, ומאז דבק בו לייטמן. הסבר זה תואם את הנרטיב הדטרמיניסטי של 'בני ברוך' (על כך בהמשך).
- 23 רק לאחרונה יצאו לאור על ידי המכון למחקר ע"ש רבי אשלג כתבי הרב"ש במהדורה מהודרת של

משנתו האידאולוגית של הרב לייטמן

תורתם של 'בני ברוך' ושל הרב לייטמן מציבה את מושג "תיקון הרצונות מקבלה להשפעה" כיעד אנושי עיקרי. על פי תפיסה זו קיימים שני כוחות בעולם, נתינה וקבלה: נתינה היא האל הטוב, המיטיב והמשפיע, וקבלה היא האדם שנוצר ככלי קיבול אגואיסטי. מטרת האדם – בעזרת הקבוצה – היא "לשוות צורה לאל", כלומר להפוך מכלי קיבול אגואיסטי, עבד לרצונות, לבעל אופי אלטרואיסטי בכך הוא "משווה צורה לאל". לפי תפיסתו של לייטמן, לאחר שהתעוררה באדם "הנקודה שבלב", היינו השלב שבו האדם מבקש לברר את מהות חייו, מתחיל המאמין (הפוטנציאלי) בדרכו לחקר ולתיקון עצמי ודרך כך להכרת האלוהות. בתהליך של לימוד ועשייה עובר האדם תהליך תיקון של 125 מדרגות, מאידיעה גמורה לידיעה מוחלטת, ובסופן מקבל המאמין "מסך"²⁴ שמאפשר לו לעבור ממצב של "קבלה לשם קבלה" למצב של "קבלה לשם נתינה", ומפתח יכולת נתינה הן לזולת והן לאל.

דרכו של לייטמן להעביר את תורתו היא על פי רוב נפתלת וקשה להבנה, בין היתר משום שמושגים רבים מעולמות שונים מעורבים בה, לעתים ללא הבחנה,²⁵ ולא פעם אפשר למצוא סתירות בין דברים שונים שהוא אומר. לשם הצגת משנתם הקבלית של 'בני ברוך' בחרתי להתמקד בכמה נקודות אשר להבנתי הן נקודות מרכזיות הן בתאולוגיה של הארגון הן בהבנת רוח הקבוצה.

1. הקבלה ומטרתה על פי 'בני ברוך'

מטרת-העל של האדם בפרט ושל האנושות בכלל היא לחולל תיקון. מהות התיקון היא הפיכת האדם מ"כלי קיבול אגואיסטי" לישות אלטרואיסטית. התיקון הוא אישי, לאומי ואוניברסלי. תחילתו של התיקון – בתיקון אישי. המשכו הוא לפי מודל "המסה הקריטית", כלומר כאשר יהיו מספיק יהודים המכירים את חוקי הקבלה וחיים לפיהם, יתחולל התיקון הלאומי של היהודים, שהוא תנאי הכרחי לתיקון העולמי אשר יבוא בעקבותיו. על פי לייטמן תפקיד הייסורים והגויים לעורר אותנו היהודים לחזור ולעסוק בקבלה. תהליך התיקון יחזיר אותנו למצב של "גן עדן" הדומה למציאות טרם השבירה, עת היו נשמות כל בני האדם מאוחדות בנשמת אדם הראשון.

2. המרכיב הדטרמיניסטי

לפי שיטתם של 'בני ברוך' אין לאדם שום בחירה חופשית למעט הבחירה בחברה הנכונה ובהשפעה סביבתית מסוימת.²⁶

שלושה כרכים.

24 המסך מאפשר לאדם לקבל את האור האלוהי, מפני שבלעדיו לא ניתן לעמוד באור האלוהי. שם נוסף לתהליך זה הוא "מעבר מסך". נקודה חשובה נוספת היא התובנה שאי אפשר להעניק לזולת מבלי לקבל מהאל, ולכן שלב התיקון העליון הוא "קבלה לשם נתינה".

25 השרטוטים הרבים שבהם הוא משתמש (טכניקה שלטענתו למד מהרב"ש) מעניקים הילה מרעית לתורתו של לייטמן ואמורים להקל את הבנת החומר, אך לא תמיד הדבר כך.

26 גישה זו מוליכה בהכרח ליצירת קבוצה מלוכדת ומגובשת ולהשפעה קבוצתית בעלת עוצמות גדולות מאוד. לאמירה זו יש השלכה על ההתנהגות של חברי 'בני ברוך'. הגרעין הקשה של התנועה מרוכז כולו באזור פתח תקווה בקרבת המבנה המרכזי של התנועה. בהזדמנויות רבות (בעיקר בישיבות חברים) מוצגות כמודל לחיקוי דוגמאות של אנשים שהעתיקו את מקום מגוריהם כדי לגור בקרבת

על חופש הבחירה כותב הרב אשלג כך:

אולם כשנתבונן במעשיו של היחיד, נמצא אותם כהכרחיים. ובעל כורחו יעשה אותם. ואין לו כל אפשרות של בחירה. והוא דומה בזה לתבשיל, השפות על כירה, שאין לו כל בחירה. והוא מוכרח להתבשל, כי ההשגחה חבשה את כל החיים בשני מוסרות, שהם התענוג והמכאוב.²⁷ ואין לבעלי החיים שום בחירה חופשית, לבחור בייסורים או לדחות את העונג. ומותר האדם על בעלי החיים הוא: שהאדם יכול להסתכל למטרה רחוקה. זאת אומרת, להסכים לקבל עתה שיעור ידוע של מכאובים, מתוך בחירתו את העונג או התועלת שעתידה לבא אליו לאחר זמן.²⁸

המנגנון שבעזרתו מסבירים 'בני ברוך' את העובדה שאין לנו בחירה הוא ה"רשימות". הרשימות הן מעין קוד גנטי אשר קובע מה יהיו מעשינו בגלגול זה וביתר הגלגולים. בשיעור מבוא לחוכמת הקבלה ממשיך גלעד שדמון, מהאנשים המרכזיים בתנועה, את חיי האדם לרכבת הנוסעת על מסילה. לרכבת אין בחירה של ממש לאן היא תיסע. המסילה שנקבעה מראש מכתיבה את כיוון הנסיעה. הדבר היחיד שהרכבת (קרי האדם) יכולה לשלוט בו הוא המהירות שבה תיסע. כלומר, אדם יכול להחיש את הקצב שבו יתרחשו הדברים אשר אמורים להתרחש באופן דטרמיניסטי. האצת המהירות תביא לידי כך שהשינוי שאמור להתרחש יבוצע מתוך בחירה ובטוב ולא בקשיים מרובים ובסבל רב.

3. הקבלה כמדע

השימוש במושג "דת כמדע" נפוץ מאוד בקבוצות העידן החדש. לפי 'בני ברוך' הקבלה היא "מדע-העל" של העתיד, שהרי דרך לימוד הקבלה אפשר לחקור מה באמת מניע את העולם ואת האדם. הקישור של קבלה עם עולם המדע מאפשר יצירת קישור אסוציאטיבי עם הכוח המוביל בעולמנו, הכוח שהוביל את הקדמה. על פי 'בני ברוך' הקבלה היא היורשת הטבעית של המדע. המדע המסורתי הגיע לקץ דרכו, והגיעה העת ששיטה מדעית אחרת תתפוס את מקומו על במת ההיסטוריה ותוליך את האנושות לשלב האחרון בהתקדמות.

4. ההיסטוריה האנושית על פי 'בני ברוך'

לטענת 'בני ברוך' קיים דמיון בין שלבי ההתפתחות האישיים להיסטוריה האנושית. האנושות עברה שלבים אחדים במהלך התפתחותה, החל בשלב ההישרדות הראשוני, המשך בשלב השאיפה לצבור הון ורכוש, כבוד ושליטה וכלה בשלב הצורך האנושי להבין את העולם ואת הסביבה ולשפר אותם, שלב המלווה בהתפתחות מדעית. שלב ההתפתחות האחרון הוא השלב הרוחני שבו האדם שואל על אודות הטעם לקיומו. שאלה זו מובילה לתהליך התיקון.

מקום לקבוצת 'בני ברוך' הפועלת באזור שלהם.

27 אי אפשר שלא לשים לב לבסיס הפרוידיאני בתפיסה זו.

28 יהודה לייב הלוי אשלג, כתיב בעל הסולם, פתח תקווה תשס"ט, 'מאמר החירות', עמ' 414. מאמר זה נדפס בשנת 1933 בקונטרס 'מתן תורה'.

יש לראות את ההיסטוריה האנושית כמסע להתגלות והסתרה של חוכמת הקבלה. למעשה אנו עדים לדפוס חוזר ונשנה של "עליית אגו", היינו דחף אנושי להתקדמות והבנה, המקדמת את המדע ואת הרצון להבין כיצד פועל העולם. עליית אגו בלי תודעת הקבלה מדרדרת את האנושות לקטסטרופה – כפי שחזינו, לטענת 'בני ברוך', במהלך ההיסטוריה (מגדל בבל, גלות, שואה) ונחזה שוב אם לא ילמד העולם את דרך הקבלה. היות שהשלב של ההתפתחות המדעית מיצה את עצמו ולא הניב פתרון לאנושות, האנושות מוכנה לקבל את השלב הבא, שהוא השלב הרוחני.

5. הדור האחרון

'בני ברוך' מאמינים ומסבירים שאנו נמצאים ב"דור האחרון", הוא דור הגאולה.²⁹ בתפיסה זו לייטמן פוסע בדרכם של מקובלים רבים, בימינו ובעבר, אשר סברו שהדור שלהם הוא דור הגאולה. בעקבות בעל 'הסולם' עוסק גם לייטמן בסוגיה כיצד ייראו החברה, השלטון והמשטר בדור האחרון. המציאות שהם מציירים היא מציאות "על-פוליטית" במונחים של ימינו אנו, שבה שולטים המקובלים ללא מצרים, מכיוון שהאנושות מבינה שדרכם היא הדרך היחידה שאינה מובילה לקטסטרופה. כאמור, הקבלה היא "תורת-על" אשר מתיישבת על הבסיס האנושי של כל אדם באשר הוא – דתי, חילוני, יהודי או נוצרי – שהתעוררה אצלו הנקודה שכלב והוא חפץ "ליישר דרכו כלפי האל". זהו לטענת 'בני ברוך' מובן המילה ישראל – ישר כאל. כך, במדרש מילה על המילה "ישראל" מתגברים 'בני ברוך' על מגמות בדלניות בהגות היהודית ונותנים לקבלה ממד אוניברסלי.³⁰

גם את היחס למצוות היהדות האורתודוקסית מפרשים 'בני ברוך' באספקלריית הדור האחרון. לדעתם מצוות הקבלה הן מצוות לתיקון הנפש, ואילו המצוות המסורתיות הן מצוות לגוף. מצוות הגוף נוצרו כדי שנוכל לשרוד אלפיים שנות גלות. בימינו, כשחודש הקשר בין העם לארצו, יש להדגיש יותר את מצוות הנפש ופחות את מצוות הגוף.

מקבוצה מצומצמת לארגון עולמי

לאחר פטירתו של הרב"ש בשנת תש"ן פרש לייטמן³¹ מקבוצת התלמידים של הרב"ש על רקע חילוקי דעות בקשר לקיום מצוות, שכבר אז הוא לא ראה בקיומן האדוק עיקר

29 תפיסה דומה נמצא אצל חב"ד – ראו בספרו של יצחק קראוס, השביעי: משיחיות בדור השביעי של חב"ד, תל אביב 2007 – ובקבוצות עידן חדש רבות. בהגות היהודית מקובל שבתום ששת אלפים שנה לבריאת העולם תבוא הגאולה, ולפי זה נותרו לכל היותר עוד מאתיים שנה. לפי תפיסה זו אנו נמצאים ב"ערב שבת", שהרי שבת משולה לגאולה, וכל יום בחיי האל הוא אלף שנה. לכן יש התעוררות רוחנית עזה וגם ריבוי של אסונות הנוחתים עלינו.

30 דוגמה קלסית למגמה זו אפשר למצוא בשיעור הסיכום של לייטמן בקונגרס 2010 (24.2.2010), שעסק בפרק לימוד מהזוהר פרשת לך לך, אותיות שטו-שיח: "ברכו ה' מלאכיו... עושי דברו לשמוע בקול דברו. אשרי הם ישראל מכל שאר אומות העולם שהקב"ה בחר בהם מכל שאר העמים. ועשה אתם לחלק ונחלתו". מסביר זאת לייטמן: "נו ישראל... אנחנו יודעים מי שמכוון את עצמו ליישר כאל' הוא נקרא 'ישראל' מכול שאר האלו שלא יכולים עדיין לכוון עצמם למהות הישר כאל'". כך מבצע לייטמן מדרש אוניברסלי לרעיונות בדלניים העולים מהטקסט.

31 עיקרו של תיאור זה מתבסס על ראיונות שקיימתי עם אביו סופר, דובר התנועה, מראשוני

בתורת הקבלה. מלכתחילה לא התכוון לייטמן אלא ללמד קבוצה מצומצמת. בתחילה הוא לימד קבוצת תלמידים קטנה שהתכנסה בביתו בשעות הבוקר, ובשלב זה עדיין לא נוצרו דפוסי לימוד. לאט-לאט, בשיטת "חבר מביא חבר", החלו להגיע לשיעור יותר ויותר אנשים, כולם יוצאי ברית המועצות. בשנת 1996 בערך הצטרפו לקבוצה גם ישראלים. לימים יהיו הם הגורם שיאיץ את הפצת תורת 'בני ברוך' מעבר למעגל המצומצם של יוצאי חבר העמים.³² בינתיים גדלה הקבוצה ועברה מביתו של לייטמן למקום אחר בבני ברק. בתחילה למדו בבקרים בין השעות 4:00-6:00 ואחר כך נוספה ללימוד חצי שעה. כבר מן ההתחלה היה מבנה השיעור קבוע ומתכונתו נשמרת עד היום.

התאונה וגיבוש הקבוצה

בשנת 1997 החל לייטמן להרצות מדי יום שישי על פרשת השבוע בערוץ 7. ביום 18 בינואר 1998, בעת נסיעה לאולפן, אירעה תאונת דרכים, והוא נפצע קשה מאוד. הקבוצה הייתה אז קטנה וחלשה, והיה חשש גדול שהיא תתפרק. האתגר – להמשיך גם ללא מעורבות פעילה של הרב לייטמן – בנה וחישל את הקבוצה כקבוצה. קבוצת 'בני ברוך', במתכונת המעוצבת והמתוארת במאמר זה, נבנתה בעקבות תאונת הדרכים וההתארגנות להמשך הפעילות בעת אשפוזו של הרב לייטמן בבית החולים. יש הסבורים ב'בני ברוך' שתאונה זו נוצרה כדי "להזיז מערכות בעולמות עליונים". אביהו סופר סבור שהרב הבין שהמשבך נחוץ למטרה זו ולכן הוא ביצע פעולת הקרבה אישית למען מטרה נעלה.³³ לחיזוק טענה זו מספר אביהו שכשהרב חזר להכרה המילים הראשונות שלו היו "הלכנו מהר מדי ובלי קבוצה", שהרי הקבוצה היא תנאי להתקדמותו של הפרט. זה השלב והרגע בתודעת ראשי התנועה שבהם נולדה קבוצת 'בני ברוך'. קודם לכן הם היו אוסף אנשים שלמדו יחד; לאחר אירוע זה נוצרה הקבוצה, שהיא המרכיב המיוחד והחזק בתנועת 'בני ברוך'.

כשהרב החלים מהתאונה וחזר לפעילות, התחילו בקבוצה לעבוד על האוגדן הגדול שיחות על שלבי הסולם,³⁴ המכיל ארבעה כרכים של שיעורי הרב לייטמן, מתומללים וערוכים. אז גם התחילו להוציא לאור ספרים מקוריים מבית מדרשו של לייטמן ולא רק ספרים של בעל 'הסולם' והרב"ש או פרשנות לספריהם. מהלך זה מעיד שלייטמן חש מספיק בטוח בעצמו להטביע את חותמו האישי בעולם הקבלה.

הישראלים שהצטרפו אליה ואחד ממנהיגי התנועה היום. בהבאת הדברים כלשונם אני מנסה לעמוד על הנרטיב המסופר על ידי הקבוצה וחבריה ודרכו להבין את תפיסת העצמי של 'בני ברוך', על פעולתם ועל השינוי שהם מחוללים. דרך תיאור זה אפשר לראות את דפוס הניסוי והטעייה, הפקת הלקחים והעשייה המחודשת שבה מאפיין את פעילות הקבוצה.

32 אף על פי שהנהגה של 'בני ברוך' מבוססת על ילידי ישראל, הלב והמנוע של 'בני ברוך' – לפחות עד השנים האחרונות – התבססו על יוצאי חבר העמים.

33 תפיסה זו בהקשר של מחשבת הגאולה באה לידי ביטוי במאמרו של ליבס "תרין אורזילין דאילתא" (לעיל הערה 8), שבו הוא מציג את תפיסתו של האר"י שהקריב עצמו תוך גילוי רזי הקבלה לתלמידיו. וכך כותב על כך ליבס: "מאחר שגם שם האר"י עסק כנראה בסוד הקטנות והכניס עצמו לסכנה שעלתה לו בחייו, בוודאי לא עשה זאת אלא לשם גאולה... בזמן שעסק בסוד תרין אורזילין התגבשה אצלו התודעה שהוא משיח בן יוסף, הוא הגואל שעתידי למות למען הגאולה" (עמ' 130-131).

34 הספר יצא לאור ב-2004.

בשנת 2002 עלתה חשיבותה של ההפצה דרך האינטרנט,³⁵ ובעידודו של לאוניד אזרוב, יהודי אמיד ומקושר מרוסיה, הופצו רעיונות התנועה בהיקף נרחב בברית המועצות. מסע הרצאות של הרב לייטמן במוסקבה ובסביבתה זכה להצלחה גדולה מבחינת התעניינות הקהל והסיקור התקשורתי. או אז הכינו ב'בני ברק' שצריך ואפשר להתרחב גם אל מעבר לגבולות ישראל. התבססה התפיסה שיש לחלום ולהגשים "תיקון כלל-עולמי".

פריצה החוצה

בשנת 1997 הוקם אתר האינטרנט של התנועה, בשלוש שפות: רוסית, עברית ואנגלית. בד בבד ראו אור ספרי הרב "שמעת" ו"דרגות הסולם",³⁷ שבהם אפשר לראות כיצד מבנה לייטמן את מעמדו כממשיך דרכו של הרב"ש. כשנתיים לאחר מכן התחיל לייטמן להעביר הרצאות בשפה הרוסית בבתי כנסת ובמרכזי עולים. נבחרו 12-15 ערים שבהן יש קהל גדול דובר רוסית ולייטמן הרצה בפני קהלים של מאות אנשים. לאחר מכן הוקמו קבוצות לימוד, והלימוד התבצע באמצעות הטלפון או באמצעות מרצה דובר רוסית.

בשלב זה סירב לייטמן להפיץ את תורתו לקהל של ילידי ישראל. הוא סבר שהישראלים יהירים, חוששים מחזרה בתשובה ולכן לא יתקרבו אל לימודי הקבלה. אביהו סופר זוכר כיצד דיבר עם הרב לייטמן על האפשרות "ללכת לעם ישראל" ותגובתו הייתה: "אתה רוצה לעשות? תעשה!"³⁸

בהדרגה הצטרפו עוד ועוד אנשים.³⁹ אט-אט התברר בתנועה שאפשר ללמד גם ישראלים, והוחלט להשקיע בהפצת רעיונות הקבוצה לקהל דובר עברית. ההפצה

35 האינטרנט הופך להיות כלי מרכזי להפצה והוא מתאים להווייתם של 'בני ברק'. הוא מתאים לאמירתם שהחיבור צריך להיות "חיבור בין הגשמות", חיבור המתגבר על מכשולים פיזיים של גבולות ומרחקים. בקונגרס של 2009 אף קידמו את הרעיון של הקמת "מדינת קבלה וירטואלית".

36 הספר שמעת מכליל מאמרים שמביא הרב"ש בשם אביו בעל 'הסולם'. בהקדמה לספר נכתב כך (מפי לייטמן): "בין הספרים וכתבי היד שהיה לומד בהם רבי זצ"ל, הייתה מחברת מיוחדת עליה היה כתוב 'שמעת'. ממחברת זו לא מש, ולכל מקום שנסע, נטל אותה עימו ועיין בה עוד ועוד. בהיותו על ערש דווי, בשעת לילה מאוחרת, הגיש לי לפתע את המחברת ואמר לי בזה הלשון: 'קח את המחברת ועסוק בה'. למחרת לפנות בוקר, בהיותי סמוך למיטת חוליו, עלתה נשמתו הטהורה לגנוי מרומים. המחברת מכילה אוסף מאמרים מאת בעל הסולם זצ"ל שכתבם רבי זצ"ל מפי אביו מיד לאחר אמירת הדברים. עקב ייחודיותם שמרנו על סגנון השפה המדוברת הנהוגה במאמרים - אותם שתה רבי בצמא ועליהם השתית את יסודות תורתו".

37 הספר דרגות הסולם מאגד 945 מאמרים ואמרות שונות. בהקדמה לספר נכתב כך: "מאמרים קצרים ורשימות דברים שכתב רב"ש במשך השנים לעצמו, חלקם כהכנה למאמרים שכתב וחלקם כתשובות לשאלות של תלמידים... בהיותו על ערש דווי מסר הרב"ש רישומים אילו לתלמידו הקרוב ועוזרו האישי וממשיך דרכו הרב מיכאל לייטמן".

38 לטענת אביהו תשובה זו של הרב חזרה על עצמה ביוזמות שונות שהונחו לפתחו, ולדעתי זה דפוס פעולה המאפיין כיווני הפצה עד היום.

39 דמויות כמו אביהו סופר, גלעד שדמון, אורן לוי ובנצי הן דמויות מפתח בהבנת תהליך החדירה של 'בני ברק' לקהל הישראלי.

נעשתה באמצעות הרצאות ואתר האינטרנט, ומאוחר יותר גם בעזרת ספרים⁴⁰ ומיסוד עיתון קבלה לעם.⁴¹

חיפוש מקום והקשר עם התנועה הקיבוצית

בשלב זה מנתה קבוצת 'בני ברוך' כשישים משפחות, והתנהל דיון סביב הקמת יישוב שיתופי לקבוצה.⁴² במשך שנתיים חיפשו מקום מתאים ליישוב כזה. ראשי הקבוצה נפגשו עם ראשי התק"ם אבל הקשר עמם לא עלה יפה,⁴³ ואז החלו מגעים עם הקיבוץ הדתי. חברי 'בני ברוך' עברו הכשרות רעיוניות מטעם תנועת הקיבוץ הדתי, אך בסופו של דבר החיבור בין שתי הקבוצות נכשל. לדברי אביהו, היה זה משום שראשי הקיבוץ הדתי לא הבינו את המניע והרעיון של 'בני ברוך'. הם לא הצליחו להבין כיצד השיתוף הוא אמצעי ולא מטרה. לאחר שכשל הניסיון להתיישב בקיבוץ בית רימון שכמעט ננטש נוצר קשר עם קיבוץ יבנה, וגם הוא לא עלה יפה. בשלב זה הגיעו חברי 'בני ברוך' למסקנה שההתמקדות במקום הפיזי של היישוב גורמת נזק לרעיון שלשמו הוקמה הקבוצה, בעיקר מפני שהתמקדות זו מגבילה את יכולת ההפצה של רעיונות הקבוצה בעולם. מאז מתגוררים חברי הגרעין הקשה של 'בני ברוך' בקרבת מרכז התנועה בפתח תקווה ומקיימים אורח חיים קהילתי שיש בו רכיב חזק של ערכות הדדית אך הוא אינו שיתופי. בפתח תקווה מתגוררים כאלף איש (כשלוש מאות משפחות) המזוהים עם התנועה ורעיונותיה ומחויבים לה, והם הגרעין הקשה של הארגון שתואר בקטע הפתיחה.

הפריצה בישראל ובעולם

'בני ברוך' הפכו את האינטרנט לכלי הפצה מרכזי לעולם כולו,⁴⁴ ולמעשה רוב הלימוד מתבצע דרך האינטרנט. הם מעלים לאתר שידורים חיים של שיעורים ולאחר מכן שומרים אותם בארכיון ברשת. כל שיעור מתורגם לחמש שפות, ולאחר מכן לעוד שלושים שפות שונות בתרגום משני (תרגום מתרגום). הצמיחה ברשת האינטרנט

40 בשנים 2003-2009 הוציא הרב לייטמן לאור, בעזרת אנשי 'בני ברוך', עשרים ואחד ספרים בשפה העברית העוסקים בחוכמת הקבלה לפי שיטתו, ורבים מהם כוללים תמלול של שיעורים ושל תשובות הרב. בשנים 2005-2006 יצאו לאור שנים-עשר ספרים שהרב לייטמן חתום על כתיבתם. מכאן אנו למדים שכאשר 'בני ברוך' בוחרים במכשיר הפצה מסוים, הם משתמשים בו בעוצמה רבה.

41 העיתון יצא לאור ב-2008 ומופץ חינם בצמתים. 'בני ברוך' רואים בו המשך ישיר של עיתון האומה שפרסם אשלג בשנת 1940. עיתון זה הוא דוגמה להפצה פופוליסטית של רעיונות הקבלה.

42 בעל 'הסולם', טרם עלייתו ארצה, ניסה להקים יישוב שיתופי אשר לומד ומלמד קבלה אך ניסיון זה כשל. כמו כן תושבי היישוב 'האור הגנוז' שליד צפת, אשר רואים את עצמם כממשיכי דרכו של בעל 'הסולם', חיים באופן הזה.

43 בשנים הללו הייתה תנועת התק"ם בעיצומו של משבר ותהליכי הפרטה, וראשי התנועה לא הבינו כיצד לעת הזאת יש קבוצה שמנסה לחיות על פי דפוסים של שיתוף ושוויון.

44 'בני ברוך' מנסים להפוך את האינטרנט למכשיר של תקשורת דו-סטרית, וכך בשיעורים מקפידים להעלות שאלות שנשאלו מכל רחבי העולם דרך האינטרנט. כמו כן לפני כינוסים גדולים קהל הצופים בוחר את השירים שישירו בקונגרס והצופים מתבקשים להציע הצעות שונות לפעילות קבוצתית. כדי להמחיש את ממדי השימוש באינטרנט אציין שבתאריכים 23-25 ביולי 2010 התקיים קונגרס אינטרנטי. בזמן נתון צפו באירוע אנשים ב-110 מוקדים, ובכל מוקד היו 50-400 צופים (רק גברים), תלוי בגודל המרכז. בסך הכול נמנו כמה עשרות אלפים של צופים בשידור ישיר קבוצתי וכמה מאות אלפים צופים מבתיים. הנתונים מתבססים על מספר הכניסות ועל דיווחים מהמרכזים השונים והם נמסרו לי על ידי דובר התנועה.

מהירה מאוד וגדלה בקצב של טור הנדסי. ההפצה היא יעד מרכזי בתנועה וכל חבר נדרש לבחון כיצד הוא מסייע במאמצי ההפצה של חוכמת הקבלה.⁴⁵

בשנת 2008 נפתח בארץ ערוץ הקבלה (ערוץ 66) אשר פועל ברשתות HOT ו-YES. מאמץ ההפצה בישראל קשור לאמונתם של 'בני ברוך' שראשית התיקון היא בחיבורו המחודש של עם ישראל אל חוכמת הקבלה. מלבד השיעורים משדרת התנועה את מפגשי החברים ומגוון רחב של תוכניות מקור לילדים ולמבוגרים. רוב התוכניות מכוונות לקהל הרחב אך יש גם תוכניות המיועדות לפורום הפנימי בלבד ונדרש קוד חבר כדי לצפות בהן.

בישראל יש היום כחמישים אלף אנשים שקשורים ל'בני ברוך' באופן כלשהו.⁴⁶ הפצת הקבלה היום נעשית במועד בדרך של העברת המסר והידע החוצה מבלי לצפות לקבל משוב, ולכן מעריך אביוהו שמספר האנשים שמחברים אל 'בני ברוך' גדול עוד יותר (בתנועה מדברים על מאות אלפים של צופים בארץ ועל כשני מיליון מאמינים ברחבי העולם).

אירוע השיא של תנועת 'בני ברוך', המתרחש בחודש פברואר מדי שנה בשנה, הוא הקונגרס העולמי, אירוע מרשים מבחינה ארגונית ותוכנית. הקונגרס משמש חלון ראווה לחברים חדשים וכן אירוע מעורר ומגביר לכידות כלפי פנים. לקונגרס סדר יום קבוע הכולל שלושה שיעורים של הרב לייטמן, סעודות משותפות, ערבי תרבות וישיבות חברים ציבוריות. המשתתפים משלמים כ-800 ש"ח לשלושת הימים. בקונגרס של 2008 השתתפו כ-3,000 איש, בקונגרס של 2009 כ-5,000 משתתפים ובקונגרס של 2010 נכחו כ-6,000 איש. לעומת הקונגרסים של 2008 ו-2009, שהייתה בהם נוכחות ניכרת של חברי 'בני ברוך' מכל העולם, ובעיקר יוצאי חבר העמים, בשנה האחרונה מסתמנת הצטרפות גדולה של ילדי הארץ לחיק התנועה. לכל אירוע שמארגנת התנועה בארץ מגיעים כ-2,500 עד 3,000 איש המשלמים בעבורו במיטב כספם. מדובר אפוא בתנועה צומחת שיש לה בסיס רחב של תומכים.

הכיוון החדש ש'בני ברוך' עמלים עליו ומדגישים אותו בימים אלו הוא הקמת "בתי קבלה לעם" בכל רחבי הארץ. מרכזים הבנויים בצלמו ובדמותו של המרכז בפתח תקווה מוקמים מכפר בלום שבצפון ועד אילת שבדרום, ועל פי עקרונות הגלוקליזציה⁴⁷ מפיצים את תורת הקבלה ומשמשים אבן שואבת לחברים חדשים.

45 מחלקת משאבי אנוש מסייעת במערך משוכלל לכל אחד למצוא את הנישה המתאימה לו בתהליך ההפצה ומקיימת תהליך של הכשרת מתנדבים לביצוע פעולות נדרשות.

46 נתון זה כולל כניסות של משתמשים לאתר התנועה, תלמידים בקבלה קמפוס, משתתפים באירועים גדולים ועוד. נתונים אלו מבוססים על דוברים 'בני ברוך'.

47 עקרון הגלוקליזציה משלב בין תופעה גלובלית המופיעה באופן אחיד במקומות רבים בגלובוס ובין הייחודיות הלוקלית של כל סניף וסניף. עקרון הגלוקליזציה מאפיין התפשטות של תאגידים בין לאומיים ושל דתות מיסיונריות מתרחבות כגון הנצרות האונגלית. יתר פירוט ראו בספרו של אורי רם, הגלובליזציה של ישראל, תל אביב 2005, פרק 8, עמ' 187-203.

הקשר בין 'בני ברוך' לתנועות דתיות חדשות

כתנועת קבלה מודרנית אפשר לזהות ב'בני ברוך' מאפיינים אשר באים לידי ביטוי גם בתנועות כלל-עולמיות שונות. אציין להלן שתי קבוצות רלוונטיות, תנועות העידן החדש ותנועות דתיות חדשות (תד"ח), ואנסה לאפיין בעזרתן את תנועת 'בני ברוך': בשלב הראשון אציג הגדרה כוללת של שתי הקבוצות ולאחר מכן אפרט ואבדוק אילו מאפיינים של כל אחת מהתנועות מתקיימים בתנועת 'בני ברוך'.

זרם העידן החדש (New Age)

זרם העידן החדש שייך לקטגוריה אידאולוגית והלך רוח אשר רב בהם המפריד על המשותף. מדובר בתפיסות אשר מבחינה כרונולוגית תחילתן לאחר מלחמת העולם השנייה, וההבשלה וההופעה המסיבית שלהן נצפו בשנות השישים והשבעים. הן התחילו בארצות המערב כחלופה לזרם המרכזי שהתבסס על יסודות המודרנה, אשר הציבה את סיפור-העל של "החירות" ו"התבונה" ואת "הקדמה המדעית" כעקרונות ליצירת עולם נאור ומתוקן,⁴⁸ וכתגובה והמשך לתפיסה הפוסט-מודרנית שליוטאר היה ממעצביה. קבוצות העידן החדש הושפעו מרעיונות של דתות המזרח ודתות אזוריות, ועם זאת שימרו תנועות אלו את העיקרון המערבי של כבוד האדם וחירותו. משום כך מדגישות התנועות האלו את האדם ואת תחושותיו הסובייקטיביות כרכיב מרכזי בהווייתו. אפשר לראות בתנועות העידן החדש, המבליטות את החיפוש של נתיב רוחני להתפתחות האדם, המשך ותגובת נגד הן למודרניזם אשר הציב את המדע על היבטיו השונים כ"תורת-על" והן המשך ואנטיטזה לפוסט-מודרניזם אשר חתר לערעור תקפותן של תורות-העל. הנחרץ (Hanegraaff)⁴⁹ מציין שמגמת האינדיבידואליזם בהבניית העידן החדש התגברה ביתר שאת עם העתקת מרכזי העידן החדש מאנגליה לארצות הברית, אשר בה הדפוס האינדיבידואלי מודגש יותר. במבט על זרם העידן החדש אנו מזהים אוסף גדול של ארגונים המאופיינים בפזיזות ובהעדר הנהגה ברורה. היות שהחווייה הסובייקטיבית של האדם היא העיקר, אין לאמונות ולריטואלים תוקף, ואין מצוות וחוקים מחייבים. נוסף על כך מאופיין העידן החדש באקלקטיות של רעיונות וריטואלים שמהם "הלקוח" - המאמין - בונה את התמהיל הרוחני אשר מתאים לו.

תנועות דתיות חדשות

גם פה אנו עוסקים בתופעה שפרצה לתודעה בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים, אך שורשיה נטועים עמוק יותר בהיסטוריה. מבחינת המחקר מדובר בקטגוריה סוציולוגית של כללי התנהגות מוגדרים בעלי אופי כתתי. בקבוצות אלו יש היררכיה ברורה (גברית, על פי רוב) המעניקה משקל רב למנהיג הכריזמטי, ולא פעם הן מתפרקות לאחר מותו של המנהיג. מדובר בתנועות בעלות אופי דתי המשתמשות בחשיבה ובמצעים מודרניים כדי לבסס את אמונותיהן. אליזבת ארווק (Arweck),

48 ואן פרנסואה ליוטאר, המצב הפוסט מודרני, תל אביב 1999, עמ' 121-124, מביא עקרונות אלו בשם עמנואל קאנט ומסביר את תהליך קריסת המודרנה דרך קריסת "סיפורי-העל" של המודרנה.

49 הנחרץ הוא חוקר מוביל בתחום העידן החדש. ראו: J. Hanegraaff, *New Age Religion in Religion*, in the Modern World, London & New York 2002, pp. 249-263, ובייחוד עמ' 260-261.

חוקרת דתות אמריקנית, מצביעה בספרה **תנועות דתיות חדשות**⁵⁰ על כמה סממנים של התנועות הדתיות החדשות אשר מבדילים אותן מרוח העידן החדש. להלן אציג כמה מהמאפיינים של העידן החדש והתדר"ח, וכך בכך אבדוק את פעילותם של 'בני ברוך' על פי המאפיינים האלה.

'בני ברוך' והעידן החדש

תנועות העידן החדש מדגישות כמה רכיבים. הראשון והבסיסי שבהם הוא אמונה שיש **מרכיב האלוהי בנפש האדם**.⁵¹ אצל 'בני ברוך' אנו מוצאים תפיסה פוטנציאלית דומה, שלפיה אדם מתעלה לדרגת אדם רק כשהוא בתהליך של "אדמה אלוה". במילים אחרות, רק כשהאדם מעורר ומביא לידי ביטוי את צלם האלוהים שבו ומבקש "לשוות צורה לאל", הוא משנה את תפיסתו הפנימית ומתחיל בתהליך התיקון האישי והאוניברסלי. תהליך זה אינו פתוח לאפשרויות שונות לפי מידת הנוחות וההתאמה של המאמין. כאמור, מדובר בתהליך דטרמיניסטי מוגדר ומוכתב, אשר האדם בוחר בו רק את הקצב אך לא את הנתים.

בעניין טיפוח העצמי האינדיבידואלי, קבוצת 'בני ברוך' מדגישה שוב ושוב את תהליך התיקון כתהליך אישי סובייקטיבי שהאדם עובר עם עצמו. עם זאת הם מתנגדים למגמה האינדיבידואלית שהיא רכיב מרכזי בתנועת העידן החדש. מבחינת 'בני ברוך' רק באמצעות חיבור לקבוצה יכול האדם להתחבר אל האלוהי שבו. לעומת "הקפיטליזם של העידן החדש", שמדגיש את האינדיבידואל, 'בני ברוך' מדגישים מאוד את הקבוצה. בניגוד לרוח העידן החדש 'בני ברוך' אינם פלורליסטים ואינם פתוחים לעמדות שונות מאלו שבאות לידי ביטוי בתורתו של לייטמן.⁵² מבחינתם הבעיה בעולם היא אחת ודרך פתרונה היא אחת - התחברות אל תורת הקבלה והצורך לנהוג לפי החוקים של קבלת אשלג (על פי פרשנותו של לייטמן).

רכיב מרכזי שני בתפיסת העידן החדש הוא האמונה שהאדם יוצר את עולמו.⁵³ אף ב'בני ברוך' אנו מוצאים את התפיסה הכופרת בקיומה של מציאות אובייקטיבית. לשיטתם כל תפיסת המציאות היא בממד סובייקטיבי פנימי שהוא מוגבל ביסודו ואינו מאפשר לנו להבין את המציאות. שיטתם של הרב אשלג ושל 'בני ברוך' מאפשרת למאמין לקנות "חוש שיש" שבאמצעותו הוא יוכל להבחין במציאות הנסתרת, המציאות האלוהית, שהיא המציאות היחידה שמקורה בעולם השורשים. לכן יש פה במבט ראשון הלימה עם עקרונות העידן החדש אך במבט לעומק מתברר שאין זה כך. העידן החדש מאופיין בניסיון ליצור קיצורי דרך רוחניים, כלומר ניסיון לזכות באמצעות נוסחאות שונות וקיצורי דרך בהארה ובהשפעה דתית, שהן תהליכים ממושכים ביותר בדתות המקור שמהן נשאבו הרעיונות. 'בני ברוך', לעומת זאת, נמנעים

50 הנקודות שאציג להלן לקוחות מספרה של ארווק: Elisabeth Arweck, *New Religious Movements: Religion in the Modern World*, London & New York 2002, פרק 12, עמ' 264-288.

51 ראו הנחרף, ניו אייג' (לעיל, הערה 49), עמ' 258-260.

52 על פי תקנון הקבוצה אסור להכניס למרכזים של 'בני ברוך' ספרות שהיא לא של בעל 'הסולם', הרב"ש, לייטמן או מורי 'בני ברוך'.

53 פול הילס, *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*, Oxford 1996, עמ' 19-30, מציין את עקרונות העידן החדש וכותב: "בתוך כל פרט מצויה אנרגיה מאגית הזמינה לשימוש לצורך שינוי חוויותיו או לצורך שינוי העולם החיצוני. כוח זה עשוי להבריא את האדם, את מערכות היחסים שלו ואת כל מה שנוגע לעולמו".

מתהליכי קיצור דרך. זאת להבדיל, לדוגמה, מ'המרכז לקבלה' של ברג, שפרסם את הספר 72 השמות – טכנולוגיה לנשמה מאת יהודה ברג (בנו הבכור של שרגא פיבל ברג), המלמד את סוד השימוש היעיל והממוקד בשמות האל כדי להצליח בחיים.⁵⁴ עם זאת גם לייטמן מבטיח למאמיניו שהתכוונות נכונה ופעילות נכונה בקבוצת 'בני ברוך' יכולות להביא לקיצור דרך ניכר בתהליך התיקון.

העידן החדש מאופיין ביצירה של "סופרמרקט רוחני".⁵⁵ קבוצת 'בני ברוך', כמו גם הרב אשלג בזמנו, נמנעת מכך ויוצאת כנגד המגמה האקלקטית שרווחת בשוק הרוחני. 'בני ברוך' משתדלים לדבוק במה שהם מכנים "כתבי מקור", ואלו הם כתבי הרב אשלג וכתבי בנו הרב"ש. זהו עיקר תלמודם. צמצום מקורות ההשראה הוא לחם חוקם.⁵⁶ 'בני ברוך' מייצגים את התפיסה שאנו עומדים בפני עידן חדש – עידן דור הגאולה.

זו היא טענה ניו אייג'ית ותד"חית מובהקת. לשיטתם אנו הדור האחרון, הדור שיכול וצריך לחולל את השינוי הסופי ולסיים את תהליך התיקון. הם סבורים שאפשר לתקן את העולם על ידי שינוי התודעה של הפרט ופיתוח התובנה שהפרט הוא חלק מ"מערכת" על" המושפעת מפעילותו של כל פרט ופרט. בחשיבה של "הפוך על הפוך", הפרט מועצם דרך תרומתו לקבוצה.

מעגל החיבוק

מעגל החיבוק הוא ריטואל טקסי רווח בתנועות העידן החדש. המעגל מסמל שוויוניות והחיבוק מסמל חיבור ורעות. אצל 'בני ברוך' מעגל החיבוק הוא מודל התנהגותי שמטיפים לו ומכוונים אליו והוא מיושם במציאות. זהו מודל רווח בקונגרסים ובאירועים גדולים, ואילו ביום-יום ההיררכיה ברורה ונשמרת: התלמידים יושבים בשורה מול הרב לייטמן, היושב על הכיסא המוגבה דרך קבע, כשברקע, מאחוריו, הבד הכחול השמימי המלווה אותו בכל פעם שהוא מצטלם. במילים אחרות, את תופעת "החיבוק השוויוני" נמצא אצל 'בני ברוך' לא כמודל התנהגותי נורמטיבי כי אם כנוהג השגור באירועים מסוימים, שבהם שוברים (באופן מודע ויוזם) את ההיררכיה המסורתית ויוצרים אידאל שוויוני שבו הכוח עובר למונהגים – להמון. אני סבור שתופעה זו יש לפרש בכלים פרשניים של קרנבל או "טקסים של היפוך סטטוס", מושג שוויקטור טרנר עוסק בו במסגרת הפרשנות והניתוח של טקסי מעבר ומצב של "קומיוניטיס":

54 בספר זה טוען ברג שלכל שם משמות האל יש פעולה מסוימת או אפקט מסוים שדרך השימוש בו אפשר להרוויח משהו, להשיג תוצאות בעולמנו. זוהי דוגמה קלסית לשימוש ב"נוסחת פלא להעצמה עצמית מהירה", כדברי גארב.

55 מושג ורעיון שטבע קלרק רוף (Roof) בספרו הסופרמרקט הרוחני: דור הבייבי בומרס, הדור שבנה מחדש את הדת באמריקה. לטענתו מדובר בדור אשר מבחינה כלכלית ומנטלית יכול לאפשר לעצמו חיפוש רוחני אקלקטי. עקב כך, ובשל התקדמות התקשורת הטכנולוגית, ניתנת לאנשים האפשרות לבחור ולהרכיב מתוך שפע של אפשרויות את הדתיות והרוחניות המתאימות לכל פרט. בעידן הגלובליזציה, התקשורת העולמית ורשת האינטרנט, רעיונות וריטואלים דתיים יכולים לעבור בקלות מכפר נידח בהורו לכל מקום בעולם. באווירה שבה יש למלא את דרישת השוק לרוחניות "במוצר המתאים לצורכי הלקוח" אנו מקבלים מציאות של שיווק אגרסיבי בתוך "הסופרמרקט הרוחני".

56 למעשה רק לאחרונה החלו ללמוד גם זוהר ב'בני ברוך', תופעה שזוכה להד ולהתלהבות רבה. אך גם את הזוהר הם לומדים בתרגומו ובפירושו של בעל 'הסולם', שלא פעם מאפיל על המקור.

מבחינה קוגניטיבית אין דבר המדגיש סדירות יותר מאשר אבסורד או פרדוקס. מבחינה רגשית אין דבר מספק יותר מאשר התנהגות מוחצנת או התנהגות אסורה המותרת באופן זמני... טקסים אלה מדגישים את ההיגיון שבהתנהגות היומיומית הניתנת לחיזוי תרבותי מראש בין המעמדות השונים בחברה... טקסים של היפוך סטטוס לא זו בלבד שהם מאשרים את סדר המבנה, הם אף משיבים על כנם יחסים בין הפרטים ההיסטוריים הממשיים המחזיקים במיקומים חברתיים באותו מבנה.⁵⁷

בנושא הקרנבלים כותב הפסיכולוג היונגיאני מיכה אנקורי:

הקרנבל מעניק לגיטימציה זמנית לחציית הגבולות, שהציבה התרבות ואשר נשמרים בקנאות במשך כל ימות השנה. בעת הקרנבל ניתנת חירות הביטוי לחלק האי רציונאלי והכאוטי המצוי בעמקי נפשו של האדם. המעשים המותרים בתקופת הקרנבל מהווים שיקוף נאמן לאיד כפי שהוגדר ע"י פרויד... זה קתריזיס קולקטיבי, המצרף את צרכי הפורקן של היחיד עם חגה של התרבות כולה.⁵⁸

ניתוח זה מסביר את הפער בין השיעורים וההתנהלות הנורמטיבית של 'בני ברוך' ובין ההתנהגות הנצפית בקונגרס. בקונגרס אומר לייטמן שוב ושוב לציבור: "אני את שלי עשיתי. עכשיו זה הזמן שלכם לפעול". הקונגרס של 2008 ננעל בקריאה נרגשת אל הרב: "תאמר לנו מה עוד לעשות ונעשה". כלומר מדובר במסגרת שנפרצת לזמן מוגדר, במסגרת חוקים מוגדרים, וחוזרת אל המסלול הנורמטיבי ההיררכי במשנה מרץ בסיום החגיגה.

לסיכום, נראה כי באופן פעולתם של 'בני ברוך' יש מגמות עידן חדש מובהקות, אך לצדן מגמות שאינן אופייניות להן, ואולי אף עומדות במתח עמן.

בני ברוך' ותד"ח

כאמור, אליזבת ארווק מצביעה בספרה **תנועות דתיות חדשות**⁵⁹ על סממנים אחדים של התנועות הדתיות החדשות. להלן אציג כמה מהמאפיינים ואבחן את מידת התאמתם לרפואי הפעולה של 'בני ברוך'.

1. **מנהיגות וסמכות ברורה, מבנה פטריארכלי מובהק:** התד"ח מאופיינות בסמכות גברית כריזמטית ובמבנה פטריארכלי מובהק. מגמה זו מנוגדת לרוח העידן החדש שבו אין מנהיגות מאורגנת ואין רפואים ממוסדים. נוסף על כך העידן החדש לא פעם מעניק כוח לנשיות וסוגר לה.⁶⁰ בקבוצת 'בני ברוך'

57 ראו ויקטור טרנר, **התהליך הטקסי: מבנה ואנטי-מבנה**, תל אביב 2004, עמ' 152-153. על פי טרנר הקומוניטיזם הוא מצב זמני שבו המבנה ההיררכי מבוטל ובפרק זמן זה יש מקום להתפתחויות ספונטניות. את הקומוניטיזם אפשר לבחון רק אם מציינים אותו אל מול המבנה הנורמטיבי.

58 רונית יואלי טללים (עורכת), **קרנבלים: איים בים השגרה**, תל אביב 1995, עמ' 44.

59 ראו ארווק, **תנועות דתיות חדשות** (לעיל, הערה 50), פרק 12, עמ' 169-275.

60 בקונגרס של 2008 בוצעה הפרדה בין הגברים לנשים והן קיבלו יחס מזלזל מלייטמן, אך הן לא ויתרו וחזרו ושאלו מדוע אסור להן לרקוד כמו הגברים ומדוע הן מופלות לרעה. סופו של תהליך היה שגלעד שרמון עלה לבמה ואמר בפרהסיה לנשים שמותר להן לרקוד אך בצנעה. בקונגרס של 2009 בוטלו ההפרדות ומעגלי נשים החלו להיראות. היום אפשר למצוא באתר 'בני ברוך' גם שירת נשים. מדובר בהחלט בתהליך של שינוי בתנועה.

התמונה מורכבת. אכן, המבנה הוא פטריארכלי מובהק, ממוסד ובעל היררכיה ברורה. מקומו של לייטמן בראש הפירמידה ברור, מודגש ומאושרר שוב ושוב. כנגד זה חוזר הרב לייטמן ומבהיר שברוחניות אין כפייה והאדם הוא הבוחר.

2. **האוטוריטה של הטקסט:** בתד"ח יש נטייה להתבסס על טקסטים קנוניים, על פי רוב טקסט נקודתי אוטורי שזוכה לעדיפות ולדגש אצל חברי הקבוצה. בהמשך לאימוץ הטקסט הקנוני, מנהיג הקבוצה מקבל מעמד של מתרגם ומפרש של הידע הקנוני המוצפן.

לא פעם טקסטים מסוימים נכתבים על ידי המאמינים, אך מנהיג הקבוצה חתום עליהם.

'בני ברוך' פועלים על פי הגדרה זו גם באמצע את כתבי אשלג והרב"ש כטקסט קנוני וגם בהוצאת הספרים הרבים של הרב לייטמן, בכתיבתו או בחתימתו, אשר מפרשים את הכתבים המקודשים. אי אפשר למצוא על המדפים ב'בני ברוך' ספרות של מקובלים אחרים. לאחרונה החלו ללמוד את הזוהר בתרגום ובפירוש של בעל 'הסולם'. בקונגרס העולמי של 2008 הציגה קבוצה של נשות הארגון את השימוש שעושים בקבלה כאמצעי חינוכי. הנשים ציינו שהן משתמשות רק בכתבי מקור, אך כשהן פירטו את כתבי המקור, הן ציינו את ספרי הרב לייטמן. הנה כי כן, המושג כתבי מקור מצטמצם ומתכנס סביב המנהיג הכריזמטי.

3. **הקבוצה כמשפחה:** בקבוצות מסוימות של התד"ח הקבוצה הופכת למשפחתו של המאמין. המנהיג לוקח לעצמו את תפקידו של "האב האמיתי", והחברים פונים זה אל זה בתואר "אח" או "אחות". הרעיון העומד בבסיס העניין הוא שהמאמין נחשף לאמת חדשה וכעת משפחתו הרלוונטית היא המשפחה שתפקידה להפיץ את הידע שנגלה לו לשאר העולם. כלומר, הקשר הרעיוני, האידאולוגי והתאולוגי מאפיל על הקשר הביולוגי הישן. לעתים תהליך זה מלווה גם במגורים משותפים במתחם משותף. על חברים שמבקשים לעזוב את הקבוצה, את משפחתם החדשה, מופעל לחץ, הם נחשבים לבוגדים והקשר אתם מנותק.

אצל 'בני ברוך' עולה שוב ושוב התחושה של המאמינים שהקבוצה היא המשפחה החדשה שהם חיפשו כל חייהם (אמירה שחוזרת באין ספור דוגמאות בשיחות החברים).

נוסף על כך אנשים מבטאים לא פעם קושי להמשיך ולחיות עם משפחתם הביולוגית לאחר שנחשפו אל האמת שמייצגת משפחתם האידאולוגית.⁶¹ חברי הקבוצה אוהבים את הרב לייטמן ויחסם אליו הוא כאל אב ומחנך. לא אב רך ומלטף, אלא אב שעוזר להם להשתנות ולתקן את עצמם.

חברי הגרעין הקשה - הקבוצה המרכזית של 'בני ברוך' - חיים במתחם הנמצא במרחק של חמש-עשרה דקות ממרכז התנועה בפתח תקווה. על אנשים שמבקשים להפחית את מידת הקרבה או ההקרבה לחיי הקבוצה, מופעל לחץ שלא לעזוב את הקבוצה. עם זאת אנשים חופשיים לבחור את מידת הקרבה

61 בסוגיה זו עמדת 'בני ברוך' היא שאם בן הזוג אינו מקבל את דרך הקבלה, צריך המאמין לעשות הכול כדי שלא לפרק את התא המשפחתי.

שהם מקיימים עם הקבוצה המרכזית, ומי שבחר להפחית את מעורבותו אינו מוקע ואינו מודר מהקבוצה. התפיסה של "עליות" ו"ירידות" ו"הפרעות" בדרך התיקון מאפשרת למאמין לשמור על יחסי קרבה ומרחק עם הקבוצה המרכזית.

4. **עמדות אפוקליפטיות:** הרב לייטמן פועל בהתאם לתפיסה קבלית שעל פיה אנו ב"ערב שבת", כלומר בסוף האלף השישי ועל סף כניסה לאלף השביעי, הוא האלף של הגאולה. שוב ושוב חוזרת האמירה שהאסונות שחווינו הם כאין וכאפס לעומת מה שעוד נחווה. ציינתי בתחילת המאמר שאקטואליה אינה זוכה להתייחסות ב'בני ברוך', אך לעומת זאת אסונות טבע וקריסות כלכליות זוכים לתשומת לב רבה, בהתאם לתפיסה האפוקליפטית האומרת שאסונות אלו מאששים את הטענה של 'בני ברוך'. כך הקריסה הכלכלית בשוקי המניות זכתה לסיקור רב ולפרשנות נרחבת. כך גם הצונאמי בצ'ילה, שהתרחש בפברואר 2010, הפך את קבוצת צ'ילה לגיבורי היום. בשיבת החברים הווירטואלית שבה מפנים בכל פעם את הזרקור לעבר קבוצה אחרת ברחבי העולם, נתנו זמן במה רב לקבוצת צ'ילה מתוך הדגשת המסר שאם האנושות לא תתעשת ינחתו על ראשינו עוד אסונות רבים.

5. **שאיפה להתמזג עם אמת גדולה, טהורה ונצחית**
בסוגיה זו כותב לייטמן כך:

"ההנאה שמפיק המקובל, איננה הנאה במובן המקובל של המלה, כי האדם המקובל "הרג" את כל רצונותיו לתענוג אישי. מדובר בתענוג אינסופי מבחינת אורך הזמן שהוא נמשך, ומבחינת עוצמתו. שלא כמו התענוג הארצי המוגבל על ידי צרכים, או רצונות אנושיים, התענוג של המקובל מפגיש אותו עם אושר על אנושי. אושר זה מתבטא בהתחברות המקובל עם הבורא באהבה נצחית. התמזגות מאושרת זו של הנברא עם בוראו, היא מטרת הבריאה".⁶²

הדרך הפיזית של המאמין להתחבר אל אמת גדולה, לדברי הרב לייטמן, היא דרך חיבור אל "הכלי העולמי" – אותו גוף ענק המכיל את כל הנשמות שבחורות להתאחד בו. את הכלי העולמי בונים בעמל ותודעה. אחד הכלים לבניית הכלי העולמי הוא ישיבות החברים.

תמונה שזכורה לי מקונגרס 2008 בהקשר של הכלי העולמי היא זאת: לאחר סעודת הצהריים פצחו הגברים בריקוד הקבוע. לאחר שרקדו כך במשך כחצי שעה החלו כולם, כ-1,500 גברים, להתקבץ בפינת החדר ולהצטופף. בהמשך כרעו כולם על ברכיהם, וכך, מחוברים זה לזה, כורעים על ברכיהם, המתינו כולם כחצי דקה בדממה ובריכוז אין קץ. מדובר בתהליך הפנמה אשר האנתרופולוגית טניה לוהרמן⁶³ מכנה אותו מטה-קינסיס (metakinesis). מרכיב המטה-קינסיס בא לידי ביטוי בשימוש של תנועות גוף הניצב בהלימה

62 מיכאל לייטמן, בעקבות הלב, בני ברק תשס"ג, עמ' 24.

63 M.T. Luhrmann, 'Metakinesis: How God Becomes Intimate in Contemporary U.S. Christianity', *American Anthropologist*, 106, 3 (September 2004), pp. 519-528. במאמר זה מציגה לוהרמן כיצד שימוש בתנועות גוף מסייע למאמינים האוונגלים לחוש את ישו כישות קרובה וממשית.

לרעיון התאולוגי ומוכיל לתחושות ממשיות של חוויה דתית. התרחשות זו וכמוה האפקט שהיא יצרה היו חזקים ביותר. לאחר מכן, בישיבות החברים, ציינו עוד ועוד חברים עד כמה הם הרגישו שם, בעודם כורעים על ברכיהם על הרצפה, את החיבור אל האור הנצחי, אל "הכלי העולמי".

מאפיינים נוספים של 'בני ברוך'

נוסף על החשיבות הרבה שמייחסים בתנועה ללימוד כתבי בעל 'הסולם' וכתבי הרב"ש, המאפיין את תנועת 'בני ברוך' הוא התלהבות ונכונות להשקעה כמעט ללא גבולות מצד החברים בקבוצה. עם זאת ההתלהבות והיציירתיות האישיות מתועלות אל מבנה היררכי ברור ומוגדר המבוסס על תקנון תובעני.⁶⁴ את הקבוצה מנהלות ועדות שונות, כגון ועדת חברה, קליטה, הפצה, הפעלה, גזברות וחברה. לכל ועדה יש תחום עיסוק מוגדר וגבולות גזרה מוגדרים. כמו כן הפעילות מבוצעת דרך מחלקות: מחלקת משחק, וידאו ומוזיקה, וכל מחלקה מחברת ומרכזת את העשייה האמנותית בתחומה, מאגדת אנשים שונים בעלי כישרון בתחום הספציפי ומפעילה בקרה בנוגע למה שבסופו של דבר ייכנס לאתר התנועה ויעלה על הבמה.

השירה והריקוד בכינוסים ובקונגרסים

באירועי השיא של 'בני ברוך' – קונגרסים, כינוסים ועוד – נוהגים לקיים שתי סעודות. בכל סעודה שותים לא מעט. החלק שמחכים לו כולם לאחר הסעודה הוא השמעת השירים, ואז, כמו על פי רפלקס מותנה המתזמן היטב, פורץ הציבור (קהל של אלפים) במעגלי ריקוד אנרגטיים ואקסטטיים שסוחפים את כל יושבי האולם.⁶⁵ השירים של 'בני ברוך' אינם סרח העודף של השיעורים העיוניים, אלא הם הבסיס או הזרע שנשתל בלבבות המאמינים. על בסיס נבט זה בונים אחר כך תלי תלים של מאמרים רעיוניים אידאולוגיים. החזרה אל הממד הרגשי עוזרת להגביר את הזיקה והמחויבות. השילוב של שני היסודות יוצר קבוצה בעלת דבקות ומחויבות. דברים ברוח זו כתבה לזהרמן בתארה את הריטואל הטקסי ואת השירה כרכיבים מרכזיים בתהליך יצירת החיבור בין המאמין לאל בדרך ללידתו מחדש.⁶⁶ לזהרמן טוענת שכדי להבין את מנגנון ההמרה (converging) שעובר ה"חוזר בתשובה" האוונגלי יש להתייחס לא רק אל המדיום הקוגניטיבי-מילולי שדרכו יוצרים לקסיקון מיוחד

64 בהקדמה ל"תקנון פתח תקווה" משנת 2006 כתוב כך:
"חוקים הם חוטים, חבלים שעל ידם אני מתחבר לחברה";
"יש צמצומים, הגבלות שעל ידם אני נכנס לחברה";
"הנהלים האלה הם כדי להכניס אותו לקבוצה ולערבות";
"תקנון זה שלד של הכלי הפנימי, הכללי, שלנו";
"אלה תנאים שאיתם אתה נכנס למסגרת, ואם אתה לא מקיים אותם אתה מתרחק מהם ויוצא מהכלי";

"הרצון שלך לדייק ולבדוק מה רוצים ממך, מראה על הנכונות שלך להיות איתם (עם הקבוצה) יחד, זו המטרה של התקנון – לתת לאדם נקודות שאיתם הוא קושר את עצמו לקבוצה".
65 יש לסייג ולומר שתופעה זו נכונה בעיקרה לאוכלוסיית הגברים, ראו לעיל, הערה 61.
66 ראו לזהרמן, 'מטה-קינסיס' (לעיל, הערה 64), עמ' 519-520, 522-525.

לקבוצה אלא גם אל הריטואלים, השירה הליטורגית, תנועות הגוף ומרקם היחסים בתוך הקבוצה.

בתשובה לשאלה מדוע בערבי האיחוד מרגישים את החיבור (שאלה בעקבות דיון כללי על מהות החיבור) ענה הרב לייטמן כך:

בערבי האיחוד החיבור הוא שטחי יותר, אך זה הבסיס, זהו קרש הקפיצה. משם צריך לעבוד יותר על חיבור פנימי בין הנקודות שכלב, זה מתבצע דרך לימוד. צריך לבחור לקונגרס שירים שכולם צריכים להכיר. זה יחבר יותר, הכנות ברורות זה חשוב מאוד זה מחדש את החיבור ומגלה עולם חדש.⁶⁷

יצוין כי אף על פי ש'בני ברוך' נוהגים בריטואל דתי מחייב ותובעני שגזול זמן רב מסדר יומו של המאמין, מצופה מהם להתפרנס, לקיים חיים נורמטיביים ולשלם מעשר בכל חודש. המעשר הוא חישוב של עשירית משכר הנטו של החבר, וכל כספי המעשר מיועדים לתחזוקה מנגנון ההפצה של 'בני ברוך'.⁶⁸ כאמור, רכיב הערבות ההדדית בין חברי הקבוצה חזק ומורגש היטב. נקודות אלו מעוגנות בתקנון הקבוצה.⁶⁹ לסיכום, בתד"ח גלומים רעיונות אשר נמצאים גם בקבוצות העידן החדש, כמו עבודה על ה"אני", דגש על ה"אני" וכן שאיפה וחתירה לתיקון עולם, כך שההפרדה אינה חותכת וקטגורית. אך על בסיס הדוגמאות שהוצגו להלן אפשר לטעון ש'בני ברוך' מקיימים זיקה מובהקת וחזקה יותר לתד"ח מתוך אימוץ סממנים של תנועות העידן החדש. כמו כן נראה שככל שהתנועה מתרחבת וצומחת, היא מוותרת על מאפיינים של תד"ח ומאמצת יותר רפואי התנהגות האופייניים לעידן החדש. להערכתי האתגר הגדול העומד בפני 'בני ברוך' הוא שימור הבסיס והאחידות הרעיונית לצד פרץ היצירה האמנותית⁷⁰ שמאפיין את הקבוצה, וכל זאת לנוכח ההתרחבות המדהימה שלהם כתנועה.

67 בשיעור בוקר מיום 1.12.2009.

68 רעיון המעשר זוכה לעוגן תאולוגי, והרב מסביר שוב ושוב שלא ייתכן תיקון ללא מתן מעשר. המעלה מעשר יקבל מהקבוצה תשעה מונים יותר מאשר יתרום לה, והמעשר הכרחי לתיקון חלק "קשה במיוחד" שלא המעשר אין אפשרות לתקנו.

69 "עבודה – חבר הקבוצה חייב להיות אדם עובד גם אם פרנסתו מצויה בכיסו. כל חבר חייב לעבוד במשרה מלאה. במקרים בהם מפוטר החבר מעבודה, מתחייבים לסייע לו כל חברי הקבוצה במציאת עבודה: ראשית מהטעם שמפר את התנאים שקבעו בעל הסולם והרב ברוך, ושנית מהטעם הקיומי-פרנסתי. חבר הקבוצה אשר אינו עובד מתחייב לנסות לחפש עבודה כמיטב יכולתו. במידה והחבר אינו מצליח למצוא עבודה, יעבוד החבר בעבודה הקרובה לסוג העבודה לסוג העבודה שחיפש. החברים מתחייבים להתייחס לחיפוש העבודה של החבר, כאילו מדובר בהם עצמם, ולסייע בצורה פעילה, נפשית, פיזית, ורוחנית לחבר למלא את חובתו הנ"ל כלפי דרכנו הרוחנית. כל עוד החבר לא עובד עליו להגיע לעבודה במרכז – לא על חשבון חיפוש עבודה. יש לשלם תשלום חודשי – מעשר וכל תשלומי חובה בזמן! (הוצאות תחזוקה, אוכל וכו'). במידה וקיימת בעיה כספית חובה לפנות למחלקת עזרה סוציאלית".

70 במאמר זה עסקתי מעט בשירי הקבוצה, אך לא נגעתי במחלקת המשחק שמפיקה הצגות רבות ובמחלקת הקולנוע והאנימציה, כלומר יש מגוון רחב של ביטויים יצירתיים לרעיון אחד ומשותף.